

will create the basis for independent development, allocating funds for their own needs, improving the lives of residents. The USAID cooperation and assistance program "Decentralization Brings Better Results and Efficiency" helps united territorial communities to develop and implement projects for improving service delivery is particularly important and perspective. In particular, such cooperation will be facilitated by a signed memorandum of cooperation with the Kirovograd region. The advantages that Pobuzka UTC will receive by reaching independence in solving problems of local-scale issues are determined.

A long-term development plan for the Pobuzka united territorial community has been developed, which includes two blocks: economic and social. The economic bloc provides steps and actions aimed at attracting investment, developing transport infrastructure and housing and communal services. The social block provides the development of effective measures in the field of education, medicine, culture, sports and social policy.

The main risks in the formation of the territorial community and ways to overcome these risks are indicated.

Keywords: decentralization, local government, Pobuzka united territorial community, long-term development plan, social and economic development, USAID program (DOBRE).

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.10>
УДК 911. 3

Г. Заваріка, канд. геогр. наук, доц.
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Сєвєродонецьк, Україна

ІСТОРИЧНІ ВІХИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТУ ТА ЙОГО МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ХАРАКТЕР

Розглянуто наукову категорію конфлікт. Висвітлено розвиток знань про конфлікт у різні історичні формації. З'ясовано, що конфлікт має міждисциплінарний характер та використовує методи дослідження різних наук. Проаналізовано позиції стосовно місця конфлікту в суспільному житті вчених різних епох та спеціалізацій. Доведено, що тема конфлікту була актуальною в різні етапи історичного розвитку суспільства. Розкрито значення дослідження конфлікту в період становлення української конфліктології. Узагальнено погляди на конфлікт в історичній періодизації представниками різних наук.

Ключові слова: конфлікт, міждисциплінарний характер, геоконфліктологія, історія.

Вступ. Постановка проблеми дослідження. Конфлікти притаманні всім аспектам суспільної життєдіяльності. Роль конфліктів у тім, що вони найбільш гостро сигналізують про розбіжності та протиріччя, які виникають у суспільстві та стимулюють практичні дії для своєчасного подолання наявних проблем.

У дослідженнях вчених немає єдиної думки щодо визначення поняття "конфлікт". Різноманіття трактувань визначається неоднозначним розумінням природи цього явища. Тому це завжди стимулювало спалах інтересу до проблеми конфлікту. При дослідженні конфлікту використовуються одночасно підходи і методика суспільної географії, політології, конфліктології, соціології, політичної економії, економіки, філософії, культурології, антропології, психології, маркетингу, оскільки об'єкт дослідження перебуває на стику наук, тобто має міждисциплінарний характер. Звідси більшість існуючих робіт розроблено політологами, соціологами, психологами. І саме тому це питання становить особливий інтерес для суспільної географії та є дуже актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Наукові дослідження конфліктів мають давню історію. Протягом усього існування людської цивілізації, проблема суспільної взаємодії залишається актуальною. Історія людства довела, що на конфлікт можна ефективно впливати, якщо розуміти дійсні витоки та причини його виникнення.

Цікаві думки стосовно питань, пов'язаних із конфліктом, містяться в роботах відомих філософів світу, а саме: Аристотеля [1], Ф. Бекона [4], Р. Декарта [9], І. Канта [12], Г. Гегеля [6], Ш.-Л. Монтеск'є [18], Платона [19], А. Токвіля [22].

Теоретико-методологічні засади дослідження конфліктів слабо розроблені в сучасній суспільній географії.

Дослідженням конфліктів займалися географи. У результаті, у політичній географії став формуватися новий напрям – геоконфліктологія. Деякі німецькі політичні географи скористалися геополітикою, щоб обґрунтувати "Drang nach Osten" (прагнення на Схід) своєї країни, а саме адаптацію концепції Маккіндера Карлом Хаустофером стосовно до німецьких стратегічних потреб. Дж. Маккіндер підкреслював зв'язок між географією та історією й визначав географію як науку, яка дозволяє

відслідкувати зв'язок між людиною та її природним оточенням. Але Маккіндер більше цікавився дослідженням проблем загальносвітового значення. У 1904 р. у доповіді "Географічна вісь історії" у Королівському географічному товаристві Маккіндер уперше висунув теорію "хартленда" (серцевинної землі).

Вихідною позицією вченого було судження про те, що світову історію можна розглядати як конфронтацію між континентальними й океанічними державами, яку він відслідкував у просторово-часовому аспекті. Постійні зміни в рівновазі сил лежать в основі складного комплексу міждержавних відносин. Згідно з теорією хартленда, світ ділився на дві геополітичні півкулі: континентальну й океанічну. Це бінарне ділення світу в своїй основі конфронтаційне, тобто центри можуть змінюватися, але протистояння не уникнути.

Європейські вчені передбачали зсув геополітичного балансу у східному напрямку, а саме Америка та Японія виходили на передові рубежі. Тому з'явилися наукові праці, в яких виступали за більшу єдність європейських країн. Так, французький політичний географ Поль Деманжон ще напередодні Другої світової війни пропагував об'єднання європейських країн [10].

Філософською основою суспільно-географічного дослідження є діалектика, яка розглядає явища в процесі розвитку та взаємозв'язку. Теоретичною й методологічною базою дослідження є фундаментальні положення теорії конфліктології. Серед вітчизняних учених-конфліктологів слід зазначити праці В. Котигоренко О. Кривицької, Ю. Мацієвського [13; 14; 17].

"Об'єктно-предметна сфера соціальної конфліктології", – наголошує відомий український фахівець у галузі політичної конфліктології В. Котигоренко, – обмежувалася переважно трудовими конфліктами в межах невеликих груп, міжособистими або внутрішньособистісними конфліктами, дискусіями навколо проблем боротьби "нового зі старим" [13].

О. Кривицька підкреслює, що етноконфлікти міцно пов'язані й переплетені із соціально-економічною, політичною, духовною сферами життя суспільства. Спроби розв'язання конфліктних ситуацій у національній сфері

без урахування соціально-економічних і політичних проблем загрожують негативними наслідками [14].

Мета (завдання) – теоретико-методологічне дослідження наукової категорії "конфлікт" із позиції історичного підходу. Було поставлено та виконано такі завдання:

- висвітлено розвиток знань про конфлікт у різних історичних періодах;
- лінійно, що категорія "конфлікт" має міждисциплінарний характер;
- проаналізовано точки зору стосовно місця конфлікту в суспільному житті вчених різних епох та спеціалізацій;
- доведено, що тема конфлікту була актуальна протягом усього періоду розвитку суспільства;
- розкрито значення дослідження конфлікту в період становлення української конфліктології;
- узагальнено погляди на конфлікт в історичній періодизації представниками різних наук.

Виклад основного матеріалу. Початки наукового знання про конфлікт в Європі були закладені в Давній Греції Платоном у його праці "Держава" [19] і Аристотелем – у "Політиці" [1]. Тоді ж виникають перші спроби зрозуміти й осмислити місце та роль політичного конфлікту в житті людини та суспільства. "Люди вступають у суперечки, – писав Аристотель, – не тільки внаслідок майнової нерівності, але і внаслідок нерівності в отриманих почестях" [1].

Ідея соціальної диференціації, із якої виникають конфлікти, знайшла відображення у вченні Платона: "Якщо ж бідні й незаможні домагаються доступу до суспільних благ, розраховуючи увірвати собі звідти шматок, тоді не буде добра: влада стає такою, що можна оспорювати, і подібного роду домашня, внутрішня війна губить і учасників у ній, і інших громадян" [19].

Далі, розвиваючи ці ідеї, видатний мислитель античності Аристотель у своєму знаменитому трактаті "Політика" твердив, що розподіл людей на тих, хто володарює, і тих, хто повинен підкорятися, належить до законів природи і вважав, що для однієї людини корисно та справедливо бути рабом, а для іншої – паном, а звідси випливає, що конфлікт є природним станом суспільства [1].

Найважливіші джерела конфліктів, з точки зору Аристотеля, коріняться у незадоволенні своїх бажань: "Люди чинять несправедливо в ставленні один до одного не тільки заради предметів першої необхідності..., але і також тому, що вони хочуть жити в радості й задовольняти свої бажання. Якщо вони бажатимуть більшого, ніж те, що вважається нагальною необхідністю, то вони стануть кривдити інших саме з метою задоволення цього свого бажання, так і не тільки ради цього одного, але також і для того, щоб жити в радості серед насолод, без горя" [1].

Найкращим державним механізмом Аристотель визнавав політику, де влада належить не бідним і не найбільш багатим, а середнім верствам рабовласників – політиків [1].

Яскравим представником політичної думки в Середні віки був видатний теолог і філософ, один із батьків-фундаторів християнської церкви Блаженний Августин. У своєму знаменитому трактаті "Про град божий" [3] він подає розгорнену картину свого уявлення про устрій держави, політичні процеси, які мають відбуватися в ньому, засновані на вченні Христа і Біблії. Не обійшов увагою він питань, пов'язаних із відносинами між людьми, між людиною та державою, а також висловив своє ставлення до конфліктів. "Той, хто веде війну, – писав Блаженний Августин, – домагається миру; але ніхто, укладаючи мир, не домагається війни. Бо і ті, які хочуть порухати мир, в якому знаходяться, не відчувають

ненависті до миру, а бажають змінити його за своїм свавіллям. Не того хочуть вони, щоб не було миру, а того, щоб він був таким, яким їм хочеться його бачити" [3].

Своє ставлення до конфліктів Августин формував крізь призму євангельського вчення і в кожному конфлікті бачив тільки його деструктивну функцію. Абсолютно справедлива держава явно неможлива, оскільки неможливо досягти ідеальної організації в межах земних інститутів і за допомогою обмежених людських сил.

Серйозну увагу проблемі політичного конфлікту приділяв класик політичної думки епохи Відродження Н. Мак'явеллі. Він виходив із того, що завжди була і буде існувати загроза конфлікту між володарем та народом, між різними державами. Тому Мак'явеллі висував у своєму знаменитому трактаті "Володар" [15] не менш знамениту тезу, згідно з якою політик повинен поєднувати в собі риси лиса і лева: лиса, щоб уникнути розставлених капканів, а лева, щоб крушити противників у відкритому бою.

Державцю дуже важливо завоювати прихильність народу, бо тільки тоді він може не боятися змови, якщо користується благоволінням народу, і навпаки, має боятися всіх і кожного, якщо народ відчуває до нього ворожнечу й ненависть. "Держави, які мають добрий благоустрій, – писав Н. Мак'явеллі, – і мудрі правителі вживали всіх заходів для того, щоб не озлоблювати знать, і бути бажаними народу, бо це є найважливішою турботою тих, хто править" [15].

Н. Мак'явеллі вважав конфлікт неминучим злом і бачив у ньому негативну функцію, тому його, по можливості, треба уникати.

Наукові ідеї мислителів старовини, Середньовіччя і епохи Відродження знайшли свій подальший розвиток у роботі Ш.-Л. де Монтеск'є "Про суть законів" [18], А. Токвіля – у книзі "Про демократію в Америці" [22].

Ш.-Л. де Монтеск'є обґрунтовує ідеал політичної свободи, ототожнюючи її з особистою безпекою, незалежністю кожного індивіда, з демократичною (республіканською) формою правління. "Народ, що має верховну владу, – писав Ш.-Л. де Монтеск'є, – повинен робити все сам, що він може добре робити; а чого він не може добре робити, то повинен робити за допомогою своїх служителів" [18].

Протиріччя, що виникають у суспільстві, Ш.-Л. де Монтеск'є бачить у відсутності освіти й неучтва переважної кількості народу. "Надмірна покірність, – писав він, – передбачає неучтво в тому, що кориться; воно передбачається навіть і в повелителя" [18]. Вихід у демократії й підвищенні добробуту народу, що бере участь в управлінні. "Краща аристократія та, в якій частина народу, – як значав Ш.-Л. де Монтеск'є, – що не бере участь у правлінні, така мала і така бідна, що частина, яка править, не має ніякої вигоди пригноблювати її" [18].

На базі вчень Дж. Локка і Ш.-Л. де Монтеск'є сформувалася ліберальна теорія демократії. Вони вбачали серйозну причину можливого виникнення політичного конфлікту в суспільстві в обмеженні прав і свобод людини, порушенні принципів демократії тощо.

Істотний внесок у розвиток політичної науки взагалі та вивченні можливого виникнення політичних конфліктів зокрема зробив французький мислитель А. Токвіль. Описуючи живу політичну реальність американської демократії, яка склалася до 30-х рр. XIX ст., у своїй праці "Про демократію в Америці" [22] А. Токвіль, поряд із позитивними моментами, що мають місце в сучасному американському суспільстві, указує на можливі негативні явища.

Визнання необхідності влади більшості та в той же час застереження проти можливості диктату цієї біль-

шості, що може перетворитися в "тиранію більшості", – ось головне джерело можливого виникнення політичного конфлікту.

Щоб уникнути такого негативу, необхідно створити систему стримувань і противаг, із одного боку, а з іншого, – законодавчо захистити "меншість". "Принципи, на яких засновується законодавство американських штатів, – зазначав А. Токвіль, – принципи, що забезпечують громадський порядок, розподіл і врівноваження влади, справжню свободу, щирі і глибоку повагу до закону, – усі ці принципи необхідні будь-якій республіці, вони мають бути загальними для всіх республіканських держав" [22].

Перше соціологічне пояснення конфліктів дав родоначальник соціології як науки, французький філософ і соціолог О. Конт. У його концепції соціологія трактувалася як єдина суспільна наука, покликана виявляти особливості соціально-політичного організму як цілісності, глобального суспільства як системи, що розвивається. Тому в центрі його уваги досягнення соціально-політичного консенсусу, "що виникав на основі подолання конфліктів у процесі синтезування діахронного та синхронного компонентів історичного процесу" [17].

З точки зору О. Конта, політична і моральна криза суспільства, що робить струс конфліктами, є результатом недосконалості й анархії думки.

О. Конт проповідував таку реалізацію суспільно-політичного устрою, яка би забезпечувала соціальну стабілізацію без стагнації й соціально-політичну еволюцію без революції. "Розділивши різні види суспільства на два основних типи – "військові" та "промислові", О. Конт уважав конфлікти невід'ємною ознакою першого типу соціальних систем, але зазначав, що промислові товариства, спираючись на пріоритет розуму, здатні пом'якшувати можливі конфлікти, а в перспективі зовсім позбутися їх" [17].

Усі згадані тут мислителі Нового часу ставилися до конфліктів як до негативного явища соціально-політичного життя суспільства.

Одна з найвідоміших теоретичних концепцій соціально-політичного конфлікту другої половини XIX ст. та її подальший розвиток у першій половині XX ст. у світовій соціально-політичній літературі пов'язана з діяльністю К. Маркса і Ф. Енгельса.

Оскільки основою суспільної системи є економічні інтереси й органічно взаємопов'язані з ними виробничі відносини, що становлять базис суспільства, а ці корінні інтереси у головних суб'єктів капіталістичного виробництва – робітників і капіталістів – діаметрально протилежні, більше того – антагоністичні, непримиренні, то конфліктність даного суспільства, яка кориниться в його економічній основі, є, згідно з К. Марксом, не тільки загальною, але і незмінюваною в рамках даного суспільства. "Історія всіх суспільств, що досі існували, – проголошували К. Маркс і Ф. Енгельс на самому початку своєї діяльності, – була історією боротьби класів" [16].

Із розвитком капіталістичного виробництва, на думку К. Маркса і Ф. Енгельса, відбувається не тільки загострення корінної суперечності, конфлікту між продуктивними силами і виробничими відносинами, що становить економічну основу революційного повалення капіталізму, але й формується суб'єкт такого повалення – робітничий клас. "Протягом майже сорока років, – писали вони, – ми висували на перший план класову боротьбу як безпосередню рушійну силу історії, і особливо класову боротьбу між буржуазією та пролетаріатом як могутній важіль сучасного соціального перевороту" [16].

Одна з перших конфліктологічних концепцій складалася в руслі соціального еволюціонізму, що розвивається

відомим англійським соціологом Гербертом Спенсером [21]. Розглядаючи суспільство як цілісний агрегат, подібний до біологічного організму, він уважав, що в процесі розвитку суспільства його єдність посилюється завдяки успадкованим, накопиченим і набутим шляхом навчання засобам соціальної поведінки людей [21].

Проте соціальна еволюція не відбувається рівно, безболісно, оскільки в ній взаємодіють протилежно спрямовані процеси диференціації та інтеграції. Тому соціальна еволюція являє собою безповоротний рух від одностороннього до різностороннього. Пов'язані з цим ускладнення структурної та функціональної організації системи неминуче призводять до виникнення конфлікту.

Існування, загострення конфлікту і його вирішення, згідно зі Г. Спенсером, значною мірою пов'язано з наявністю або відсутністю в соціальному організмі соціального консенсусу. Якщо існує тісна відповідність між різними сферами суспільного життя, зокрема між домінуючими видами активності членів даного суспільства, його організацією, пануючою системою цінностей і переважаючими психічними рисами, то в такому суспільстві конфлікт малоімовірний. Якщо ж такої відповідності немає, а диференціація цінностей, видів активності, психологічних ознак стає переважаючою, то в суспільстві виникає внутрішній конфлікт [21].

Великий внесок у створення основ соціології конфлікту був зроблений Георгом Зіммелем [11], який увів до наукового обігу сам термін "соціологія конфлікту". З його позиції, соціальні конфлікти в суспільстві неминучі, невідворотні й виникають на основі інстинктів ворожнечі. Г. Зіммель стверджував, що "конфлікт, призначений для вирішення будь-якого дуалізму, – це спосіб досягнення своєрідної єдності, навіть якщо вона досягається ціною знищення однієї зі сторін, що бере участь у конфлікті" [11].

Згідно з концепцією Г. Зіммеля, саме конфлікт є центральним нервом як самого соціально-політичного життя, так і культури, що виражає це життя. "Як тільки життя піднеслося над суто тваринним станом до деякої духовності, а дух, у свою чергу, піднявся до стану культури, у ній, – підкреслює Г. Зіммель, – виявився внутрішній конфлікт, наростання і вирішення якого є шлях оновлення всієї культури" [11].

Соціодинаміка життя і культури такі, що конфлікт не вирішується, а знімається, замінюючись новим за змістом та формою конфліктом, який разом із попереднім йому і подальшим конфліктами становлять основну рушійну силу розвитку культури, а разом із нею і всього життя суспільства. "Кожний момент, що пояснюється, – писав Г. Зіммель, – не є останнім, і розуміння кожного разу вимагає попереднього" [11].

Будь-яке бажання розв'язати конфлікт, на думку Г. Зіммеля, є ні що інше, як свідчення неминучості швидкої зміни однієї форми іншою, а разом із цим і виникнення нового конфлікту: "Одні тільки філістери можуть вважати, що конфлікти і проблеми існують для того, щоб бути вирішуваними" [11].

Зіммель зробив важливий висновок про те, що в диференційованих соціальних системах, заснованих на функціональній взаємообумовленості частин, менш гострі конфлікти підсилюють інтеграцію системи переважно тим, що перешкоджають виникненню гострих руйнівних конфліктів. Умовою цього є їх інституалізація і нормативне регулювання. Гострі та тривалі конфлікти сприяють створенню коаліції або інтегрують ранише не зв'язані групи.

Проблема конфлікту набула своєрідного трактування в концепції німецького соціолога Макса Вебера [5]. Спираючись на вчення Г. Спенсера і Г. Зіммеля, М. Вебер розглядав конфлікт, застосовуючи до аналізу політичної сфери, і отожднював із політичною боротьбою: "Головним засобом політики є насильство..." [5].

Знаменитий німецький соціолог справедливо вважав, що сфера політики набагато інтенсивніша, ніж усі інші сфери соціальної системи, пронизана різного роду колізіями, конфліктами, боротьбою. "Хто прагне займатися політикою, – писав М. Вебер, – і взагалі зробити її своєю професією, той мусить усвідомлювати ці етичні парадокси і свою відповідальність за те, що під їхнім впливом станеться з ним самим. Він, повторюю, сплутується з диявольськими силами, що приховані у всякому застосуванні насильства" [5].

Сама ж ця боротьба впливає з існуючих у суспільстві відносин правління й підкорення, яким керівні класи, верстви, групи, політичні партії намагаються додати характеру легітимності, законності.

Новим етапом розвитку вчення про політичний конфлікт у другій половині ХХ ст. стала "функціональна теорія конфлікту", сформульована Ральфом Дарендорфом [8]. Ця теорія виходила з наявності класів в індустріальному суспільстві і, як наслідок, відносин правління й підкорення інтересів, що призводять не тільки до їх протилежності, але і до усвідомлення такої протилежності представниками різних класів. Із зростанням усвідомлення протилежності інтересів, зростає і ймовірність виникнення конфлікту. "Соціальні конфлікти, – зазначав Р. Дарендорф, – зростають із структури товариств, що є союзами правління, і які мають тенденцію до постійно кристалізованих зіткнень між організованими сторонами" [8].

Таким чином, установивши головну причину соціально-політичних конфліктів у наявності відносин правління й підкорення, і відповідні наслідки боротьби між конфліктуючими групами за володіння владою, Р. Дарендорф визначає ці групи як соціальні класи. "Джерелом класового конфлікту, – стверджував він, – служать структури правління, які більше не мають абсолютного характеру традиційної ієрархії" [8].

Тому суспільно-політичне життя пронизане конфліктами і в будь-якій соціальній системі стає джерелом її розвитку та вдосконалення. "Конфлікт, – зазначає Р. Дарендорф, – джерело прогресу, що веде до цивілізації та, насамкінець, до світового цивільного суспільства" [8].

Таким чином, база сучасної конфліктології була закладена ще в Давній Греції.

Соціологія конфлікту найчіткіше знайшла відображення у працях Г. Спенсера [21], М. Вебера [5] і К. Маркса [16], які обґрунтували роль конфлікту як одного з головних стимулів соціального розвитку, прогресу, класової боротьби за вдоволення базових матеріальних потреб.

На початку ХХ ст. Г. Зіммель [11] започаткував, а у 50–60 рр. ХХ ст. Р. Дарендорф [8] завершив формування класичної теорії соціології конфлікту.

Психологічний чинник відіграє важливу роль у виникненні конфліктів, оскільки вони завжди пов'язані з боротьбою інтересів чи людей. Так з'явився окремий напрям дослідження: психології конфлікту, яскравими представниками якого є З. Фрейд [23] і К. Юнг [24].

У практиці розв'язання реальних конфліктів та у навчанні мистецтву додання конфлікту все більше стали застосовуватися результати психологічного досліджен-

ня поведінки людей у соціально-політичних конфліктах, серед яких – розробка переговорних методик розв'язання конфлікту, Гарвардський проект із переговорів.

Великий внесок у дослідження політичних конфліктів міжнародного та глобального характеру зробив відомий політолог, колишній політичний діяч, американець З. Бжезинський [2]. Як зазначає відомий український спеціаліст у сфері політичного конфлікту Ю. Мацієвський "на Заході, де вивчення конфлікту відбувається вже протягом 40–50 рр. у рамках соціології, психології, соціальної психології та інших дисциплін, було нагромаджено значний досвід вивчення цього суспільного явища" [17].

У Радянському Союзі вивчення конфліктів здійснювалося в рамках марксистської теорії класової боротьби. Офіційна ідеологія вульгаризованого марксизму стверджувала, що при соціалізмі можуть здійснюватися тільки неантагоністичні протиріччя, і відсутні умови для виникнення соціально-політичних конфліктів. Тому проблема конфліктів розглядалася в аспекті критики вад капіталізму. Із середини 1920-х до середини 1980-х рр. ніякої роботи з вивчення соціально-політичних конфліктів усередині радянського суспільства не велося. "Якщо не брати до уваги суто політичні причини такої ситуації, – підкреслює В. Котигоренко, – її можна пояснити загальною спрямованістю теоретичних або теоретикоподібних, а почати і псевдо теоретичних, пошуків у бік моделювання майбутнього ідеального суспільства, в якому не повинно бути конфліктів між великими соціальними групами – класовими, професійними, етнічними" [13].

Крах марксистської ідеології та звільнення суспільної думки від партійного контролю призвели до бурхливого підйому соціально-політичних конфліктологічних досліджень у кінці 1980-х і 1990-х рр., і цей підйом триває й нині.

В Україні, як і в інших колишніх республіках Радянського Союзу, до моменту здобуття незалежності конфліктологічна думка тільки робила перші кроки. "Відсутність в СРСР конфліктології, – зазначає В. Котигоренко, – як галузі знань і обмеженість теоретичних напрацювань із теорії конфлікту стали причиною того, що коли виникла суспільна потреба у відповідних прикладних дослідженнях, українське суспільствознавство виявилось невідповідним до них як теоретично, так і методологічно. Через те, зокрема, йому довелося орієнтуватися на теоретичні напрацювання зарубіжних соціологів, політологів, а точніше – запозичувати їх" [13].

Процес становлення сучасної української конфліктологічної думки, у витоків якої були Г. Сковорода [20], М. Грушевський [7] та інші дослідники в Україні, починається з кінця 1980-х рр. На сучасному етапі проводиться аналіз і освоєння зарубіжного досвіду, з'являються оригінальні теоретичні та методичні розробки соціально-політичних аспектів конфлікту.

За роки незалежності в Україні з'явилося чимало книг і навчальних посібників, статей у фахових журналах, присвячених аналізу конфлікту. Однак, для розуміння природи конфліктів, їх причин і механізмів виникнення, функцій, типів, ролі в суспільному розвитку, недостатньо одних тільки соціологічних і політологічних досліджень. Сьогодні перед наукою постає важлива проблема, пов'язана з виникненням конфліктів – вивчення чинників, що сприяють їхньому зародженню. Науковий інтерес чималою мірою пов'язаний із зростанням напруженості в різних сферах соціально-економічної та суспільно-політичної взаємодії, агресією і тероризмом, конфліктами на етнонаціональному ґрун-

ті. Наше суспільство, політична еліта, політологи виявилися невідповідними до цієї складної ситуації. Орієнтація на "безконфліктний" розвиток суспільства робила проблематику конфліктів неперспективною. Це призвело не тільки до її фактичного виключення з галузі наукового дослідження, але і до того, що в суспільстві не сформувалися механізми роботи стосовно прогнозування виникнення конфліктів.

Спроби копіювання досвіду зарубіжних конфліктологів у галузі соціально-політичних проблем, не розраховані на універсальне доповнення в будь-яких соціокультурних умовах, виявляються безуспішними.

Ця суперечність полягає в усвідомленні необхідності наукового осмислення і практичної роботи з питання, пов'язаного зі збором інформації, її систематизацією, аналізом і складанням прогнозів можливого виникнення конфліктів.

Висновки. Проблема конфліктів є фундаментальною для науки. У багатьох теоретичних підходах конфлікти, їх характер і зміст стають основою пояснювальних моделей суспільства. Протириччя, конфлікти, кризи, які відбуваються в суспільстві, є джерелом його розвитку, визначають його конструктивний або деструктивний сценарій. Таким чином, проблема конфлікту проходить кризу розвитку усєї галузі суспільного знання.

Явища конфлікту виявилися "поділеними" між різними галузями науки – передусім політологією, соціологією, психологією, суспільною географією тощо. Представники багатьох наук в історичному розвитку суспільства приділяли значну увагу дослідженням різних аспектів конфлікту. Використання набутого в ході історичного розвитку суспільства світового й вітчизняного теоретичного досвіду аналізу конфлікту вкрай важливо для майбутніх наукових пошуків.

Необхідність цілісного опису чинників, що сприяють виникненню конфліктів, його рушійних сил і учасників, прогнозуванню перебігу конфліктних дій і заходів щодо їх попередження, якщо вони набудуть деструктивного, руйнівного характеру для суспільства, вимагає проблемно-орієнтованого підходу.

Практичне значення роботи полягає у висновках про необхідність більш глибокого і всебічного підходу у вивченні чинників, що сприяють виникненню конфліктів ефективними, якісними методами на підставі знань історії, політології, соціології, психології, суспільної географії, політичної економії, політичного маркетингу з метою їхнього попередження та швидкого усунення.

Список використаних джерел:

1. *Аристотель*. Политика. Афинская полития / предисл. Е. И. Темнова. – М., 1997.
2. *Бжезинский* З. Препрежвременное партнерство / З. Бжезинский // Политические исследования. – 1994. – № 1. – С. 58–67.
3. *Блаженный Августин*. О граде божием : соч. в 4-х т. – СПб., 1998. – Т. 4.
4. *Бэкон Ф.* О достоинстве и приумножении наук : соч. в 2-х т. / Ф. Бэкон. – 2-е испр. и доп. изд. / сост., общ. ред. и вступит. ст. А. Л. Субботина. – М., 1977. – Т. 1. – С. 81–522.
5. *Вебер М.* Социология. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер ; пер. з нім. О. Погорілий. – К., 1998.
6. *Гегель Г.* Наука логики / Г. Гегель. – М., 1999.
7. *Грушевський М.С.* Всесвітня історія в короткім огляді : в 6 ч. / М. Грушевський. – К., 1996. – Ч. 1.
8. *Дарендорф Р.* Современный социальный конфликт. Очерк политической свободы ; пер. с нем. / Р. Дарендорф. – М., 2002.
9. *Декарт Р.* Избранные произведения : пер. с фр. И.Латинского ; ред. и вступ. ст. В. В. Соколова. – М., 1950.
10. *Заварика Г.* Теоретичне обґрунтування конфліктної моделі суспільства. Географія та туризм : наук. зб. / редкол.: О. О. Любіцева та ін. – К., 2016. – Вип. 37. – С. 189–198.

11. *Зиммель Г.* Избранное. Т. 1: Философия культуры / Г. Зиммель. – М., 1996.
12. *Кант И.* Новое освещение первых принципов метафизического познания // Соч.: в 8-ми т. – М., 1994. – Т. 1. – С. 261–312.
13. *Котигоренко В.* Сучасні концепції конфлікту як суспільного явища / В. Котигоренко // Людина і політика. – 2002. – № 3. – С. 75–87.
14. *Кривицька О.* Толерантність чи конфронтація: вектори етноконфліктного потенціалу України // Людина і політика. – 2002. – № 1. – С. 17–32.
15. *Макиавелли Н.* Государь / Н. Макиавелли. – СПб.: Издательство "Азбука", 2000. – С. 29–138.
16. *Маркс К.* Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. – Кн. 1: Процесс производства капитала. – М., 1988.
17. *Мацієвський Ю. В.* Конфліктологія: що та як вивчати? / Ю. Мацієвський // Людина і політика. – 2000. – № 1. – С. 25–29.
18. *Монтескьє Ш.* О существе законов / Ш. Монтескьє. – М., 1809. – Ч. 1.
19. *Платон.* Государство. Сочинения : в 3-х т. ; пер. с древнегреч. под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса. – М., 1971. – Т. 3. – Ч. 1.
20. *Сковорода Г. С.* Повне зібрання творів у двох томах. – К., 1973. – Т. 1.
21. *Спенсер Г.* Опыты научные, политические и философские. Сочинения / под общ. ред. Н. А. Рубакина. – СПб., 1899. – Т. 1.
22. *Токвіль А.* Про демократію в Америці: У 2-х томах: Перекл. з фр. Г.Філіпчука та М.Москаленка. Передмова Андре Жардена. – К., 1999.
23. *Фрейд З.* Введение в психоанализ: лекции / авторы очерка о Фреиде Ф. В. Бассин и М. Г. Ярошевский. – М., 1989.
24. *Юнг К.* Тэвистокские лекции / Исследование процесса индивидуации : пер. с англ. – М. ; К., 1998.

References:

1. *Arystotel.* Polytyka. Afynskaia polytyia / Predysl. E.Y.Temnova. – M., 1997.
2. *Bzhezynskiy Z.* Prezhdevremennoe partnerstvo // Polytycheskye yssledovaniya. – 1994. – № 1. – S. 58 67.
3. *Blazhennyi Avhustyn.* O hrade bozhyem. Soch. v 4-kh t. T. 4. – SPb., 1998.
4. *Bэkon F.* O dostoynstve y pryumnozheny nauk / Sochyneniya v dvukh tomakh. 2-e yspr. y dop. yzd. ; Sost., obshch. red. y vstupyty. statia A. L. Subbotyna. – M., 1977. – T. 1.
5. *Veber M.* Sotsiolohiia. Zahalnoіstorični analizi. Polityka ; per. z nim. O.Pohoriyli. – K.: Osnovy, 1998. – 534 s.
6. *Hehel H.* Nauka lohyky. – M., 1999.
7. *Hrushevskiy M. S.* Vsesvitniya istoriia v korotkim ohliadi: V 6 ch. Ch. 1. – K., 1996.
8. *Darendorf R.* Sovremenniy sotsyalniy konflikt. Ocherk polytycheskoy svobody: Per. s nem. – M., 2002.
9. *Dekart R.* Yzbrannyye proyzedeniya: Per. s fr. Y.Latynskoho. Red. y vstup. st. V.V.Sokolova. – M., 1950.
10. *Zavarika H.* Teoretychne obhruntuvanniya konfliktnoi modeli suspilstva. Heohrafiia ta turizm: Nauk. zb / red. kol. Ya. B. Oliinyk ta in. – K.: Alfa-PIK, 2016. – Vyp. 37. – S. 189–198.
11. *Zymmel H.* Yzbrannoe. Fylosofiya kultury. – M., 1996. – Tom 1.
12. *Kant Y.* Novoe osveshchenye pervykh pryntsyypov metafyzicheskoho poznaniya // Sochyneniya : v 8-my t.– M., 1994. – T. 1. – S. 261–312.
13. *Kotyghorenko V.* Suchasni kontseptsii konfliktu yak suspilnoho yavlyshcha // Liudyna i polityka. – 2002. – № 3. – S. 75–87.
14. *Kryvitska O.* Tolerantnist chy konfrontatsiia: vektory etnokonfliktnoho potentsialu Ukrainy // Liudyna i polityka. – 2002. – № 1. – S. 17–32.
15. *Makyavelly N.* Hosudar. – SPb., 2000. – S. 29–138.
16. *Marks K.* Kapytal. Krytyka polytycheskoi ekonomyy. T. 1. Kn. 1: Protsess proyvodstva kapytala. – M., 1988.
17. *Matsiievskiy Yu. V.* Konfliktolohiia: shcho ta yak vyvchaty? // Liudyna i polityka. – 2000. – № 1. – S. 25–29.
18. *Monteskьe Sh.* O sushchestve zakonov. Ch. 1. – M., 1809.
19. *Platon.* Hosudarstvo. Sochyneniya : v 3-kh t. / Per. s drevnehrch. pod obshch. red. A. F. Loseva y V. F. Asmusa. – M., 1971. – T. 3. – Ch. 1.
20. *Skovoroda H. S.* Povne zibranniya tvoriv u dvokh tomakh. – K., 1973. – T. 1.
21. *Spenser H.* Опыты научные, polytycheskye y fylosofskyye. Sochyneniya / pod obshch. red. N. A. Rubakyna. – SPb., 1899. – T. 1.
22. *Tokvil A.* Pro demokratiyu v Amerytsi: u 2-kh tomakh: Perekl. z fr. H.Filipchuka ta M.Moskalenka. Peredmova Andre Zhardena. – K., 1999.
23. *Freid Z.* Vvedeniye v psykhoanaliz: Lektsyy / Avtory очерка о Freide F. V. Bassyn y M. H. Iaroshevskiy. – M., 1989.
24. *Iunh K.* Tavystokskyye lektsyy / Yssledovaniye protsessа yndyvduatsyy: Per. s anhl. – M. ; K., 1998.

Надійшла до редколегії 06.11.18

Г. Заварика, канд. геогр. наук, доц.
Восточнoукраинский национальный университет имени В. Даля, Северодонецк, Украина

ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЕХИ ИССЛЕДОВАНИЯ КОНФЛИКТА И ЕГО МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ХАРАКТЕР

Рассмотрено научную категорию "конфлікт". Освещено развитие знаний о конфликте в разные исторические формации. Выяснено, что конфликт имеет междисциплинарный характер и использует методы исследования различных наук. Проанализированы точки зрения места конфликта в общественной жизни ученых разных эпох и специализаций. Доказано, что тема конфликта была актуальна в разные этапы исторического развития общества.

Раскрыто значение исследования конфликта в период становления украинской конфликтологии. Обобщены взгляды на конфликт в исторической периодизации представителями различных наук.

Ключевые слова: конфликт, междисциплинарный характер, геоконфликтология, история.

G. Zavarika, PhD Geography, Associate Professor
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Severodonetsk, Ukraine

HISTORICAL EYES OF CONFLICT RESEARCH AND ITS INTERDISCIPLINARY CHARACTER

The scientific category conflict is considered. The development of knowledge about the conflict in different historical formations is highlighted. It is found that the conflict is interdisciplinary and uses methods of research of various Sciences. The points of view on the place of conflict in the social life of scientists of different eras and specializations are analyzed. It was proved that the theme of the conflict was actual in different stages of the historical development of society. The importance of the study of the conflict in the period of formation of the Ukrainian conflictology is revealed. It is established that at the present stage in Ukraine the analysis and development of foreign experience is carried out, there are original theoretical and methodological developments of various aspects of the conflict.

Today, science faces an important problem related to the emergence of conflicts – the study of factors that contribute to their emergence. Scientific interest is largely related to the growth of tension in various spheres of socio-economic and socio-political interaction, aggression and terrorism, ethnic conflicts. Our society, political elite, political scientists were unprepared for this difficult situation. Orientation to the "conflict-free" development of society made the problems of conflicts unpromising. This led not only to its de facto exclusion from the field of scientific research, but also to the fact that the society has not formed mechanisms for predicting the emergence of conflicts. Attempts to copy the experience of foreign conflictologists in the field of socio-political problems are not designed for universal complement in any socio-cultural conditions, are unsuccessful. This contradiction lies in the awareness of the need for scientific understanding and practical work on the issue related to the collection of information, its systematization, analysis and forecasting of possible conflicts. The practical significance of the work lies in the conclusions about the need for a more in-depth and comprehensive approach to the study of factors contributing to the emergence of conflicts by effective, qualitative methods on the basis of knowledge of history, political science, sociology, psychology, social geography, political economy, political marketing in order to prevent and quickly eliminate them.

Key words: conflict, interdisciplinary character, geoconflictology, story.